

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

Ефективна ЕКОНОМІКА

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

№ 5, 2013 [Назад](#) [Головна](#)

УДК: 338.24:373.1

*Т. Л. Шестаковська,
аспірант, Чернігівський державний інститут економіки і управління*

МЕТОДИКА ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

*T. L. Shestakovska,
graduate student, Chernihiv State Institute of Economics and Management*

THE EVALUATING METHODS OF THE INSTITUTIONS EFFECTIVENESS OF THE SECONDARY EDUCATION

В статті висвітлена методика оцінки ефективності функціонування закладів загальної середньої освіти та обґрунтована необхідність її застосування. Розглянуті основні показники, які можна розрахувати в рамках даного дослідження.

The evaluating methods of the institutions effectiveness of the secondary education is investigated in the article and the necessity of its use. The basic indicators that can be calculated in this study are determined.

Ключові слова: загальна середня освіта, ефективність, методика оцінки, функціонування закладів освіти, показники ефективності функціонування.

Keywords: secondary education, efficiency, evaluating methods, functioning of education institutions, indicators of functioning effectiveness.

Постановка проблеми. Розвиток освіти являється одним з пріоритетних напрямків соціально-економічного розвитку України на найближчу перспективу. Міжнародні дослідження в сфері загальної середньої освіти показали значне погіршення її рівня. Зростання обсягів фінансування на загальну середню освіту при одночасному зниженні її якості свідчить про неефективність функціонування та не раціональність використання виділених в дану сферу бюджетних ресурсів.

Для оцінки ефективності функціонування важливим постулатом являється те, що принципи організації та фінансового забезпечення загальної середньої освіти є стандартними. Одночасно при рівних умовах якість освітніх послуг, що надаються різними освітніми установами можуть суттєво відрізнятися. Виходячи з вищесказаного, можна стверджувати, що дане дослідження є актуальним і може внести відповідний вклад в розвиток теоретичних аспектів оцінки ефективності функціонування закладів освіти.

Аналіз останніх досліджень. На загальноекономічному рівні окремі сторони поставленої проблеми представлені в працях таких українських вчених як Грیشнова О.А., Каленюк І.С., Куценко В.І., Парашенко Л.І., Стадник А.М. До найбільш відомих робіт зарубіжних вчених, присвяченим питанням ефективності функціонування освіти належать роботи Башкіної Г.В., Віфлємського А.Б., Деркачова П.В., Лисенко І.В., Пуденко Т.І. та інших. У той же час залишаються актуальними питання методики оцінки ефективності функціонування системи загальної середньої освіти.

Постановка завдання. Основна частина робіт у дослідженні ефективності діяльності закладів освіти присвячена в першу чергу аналізу фінансових показників, інші якісні і кількісні характеристики діяльності освітніх установ вивчені частково. Наявні дослідження, в основному, орієнтовані на оцінку ефективності бюджетних витрат, здійснюваних головними розпорядниками бюджетних коштів. Що ж до питань оцінки ефективності функціонування закладів загальної середньої освіти як системного організаційно-економічного механізму, то вони слабо висвітлені і практично не розроблені. Отже, мета дослідження полягає в розробці методичних підходів до оцінки ефективності функціонування закладів загальної середньої освіти.

Вклад основного матеріалу. Аналіз літератури, присвяченої оцінці ефективності бюджетних коштів, дозволяє виділити 4 методи застосовуваних у загальноосвітній практиці[2]:

- 1) метод мінімізації витрат;
- 2) метод «витрати - результативність»;
- 3) метод «витрати - вигода»;
- 4) метод «витрати - корисність».

Метод мінімізації витрат передбачає, в період прийняття рішення, вибір найбільш дешевого варіанту, але в той же час, не обмежується лише оцінкою витрат. Для формування кваліфікованої думки про перевагу того чи іншого варіанту необхідно бути впевненим, що відмінності в результатах варіантів відсутні або що ці відмінності несуттєві. На макрорівні цей метод в освіті практично не застосовується, оскільки важко досягти суспільної згоди. На галузевому рівні прикладом застосування даного методу в освіті може бути програма ліквідації малокомплектних шкіл. Але при цьому скорочення кількості шкіл і переведення учнів в інші загальноосвітні установи в будь-якому разі не повинно призвести до погіршення показників якості освіти порівняно з базовим варіантом. Базовим варіантом є стан цих показників до початку реструктуризації системи.

Метод «витрати - результативність» передбачає порівняння варіантів витрачання коштів, спрямованих на досягнення єдиної мети, які відрізняються не тільки витратами, а й ступенем досягнення кінцевого результату. Важливо, що, використовуючи метод "витрати - результативність", можна порівнювати абсолютно різні програми освіти, спрямовані на єдину мету. Так, можна порівнювати освітні програми, застосовувані як у звичайних школах, так і в гімназіях, ліцеях, спеціалізованих школах для дітей з відхиленнями у розвитку і т.д. На макрорівні і галузевому рівні метод «витрати-результативність», на нашу думку, має знайти в найближчому майбутньому широке застосування, так як без нього дуже важко перейти від планування витрат до планування результатів при розробці регіональних та місцевих бюджетів (до бюджетування, орієнтованого на результат).

У деяких випадках, коли порівняльна оцінка розглянутих варіантів не може бути зведена до розгляду одного узагальнюючого натурального показника, а результат можна виразити в грошовому вимірі, доцільно проводити аналіз за методом «витрати - вигода». У цьому випадку результати вимірюються за допомогою грошової вигоди, яка порівнюється з витратами на реалізацію програми. Для цього необхідно перевести такі ефекти, як поліпшення якості життя внаслідок отриманої освіти та ін., в їх грошовий еквівалент. У практиці роботи закладів освіти метод «витрати - вигода» зручно застосовувати в тих випадках, коли витрати й результати легко виразити в грошовому вимірі. Наприклад, це найкращий вид аналізу при реалізації платних освітніх послуг.

Основну частину результатів наданих освітніх послуг неможливо виразити в грошовому вимірі. Наприклад, дуже складно оцінити роль виховних ефектів або роль підвищення кваліфікації персоналу в поліпшенні якості надання освітньої послуги і т.д. Важливість і актуальність застосування методів оцінки ефективності витрат в освіті на сьогоднішній день очевидна і все частіше розглядається в контексті сучасного реформування освіти. Зокрема, при переході з механізму

фінансування галузі до принципів бюджетування, орієнтованого на результат, коли ефективність використання наявних матеріальних ресурсів стає ключовим показником ефективності функціонування галузі в цілому [2].

Комплексна оцінка ефективності функціонування закладів загальної середньої освіти дозволяє отримати необхідні дані про результати їх діяльності, можливість розрахувати показник ефективності використання бюджетних ресурсів, а також, запропонувати рекомендації щодо підвищення ефективності функціонування. Пропонована методика оцінки здійснюється в три етапи (рис. 1.)

Перший етап методики включає розрахунок показників, що відображають результати діяльності загальноосвітніх навчальних закладів. Він дозволяє оцінити ступінь досягнення основної мети загальноосвітніх навчальних закладів – надання освітніх послуг, що забезпечує готовність випускників до життя в постіндустріальному інформаційному суспільстві, відповідну сучасним міжнародним вимогам.

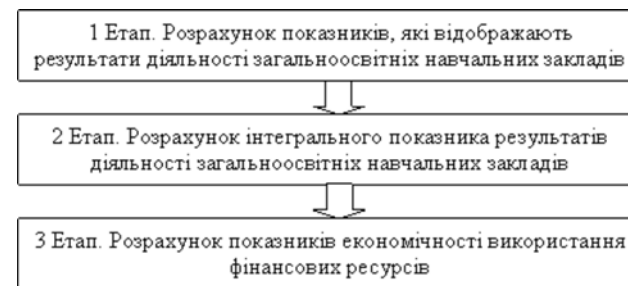

Рис. 1. Етапи розрахунку методики оцінки ефективності функціонування закладів загальної середньої освіти

Представлені показники ефективності функціонування закладів загальної середньої освіти можна також класифікувати за двома групами, а саме, показники якості наданих освітніх послуг та показники економічності використання ресурсів. При цьому важливим принципом ефективності функціонування системи загальної середньої освіти являється максимізація результатів діяльності за наявності існуючих ресурсів.

Дана методика передбачає виокремлення чотирьох груп показників для оцінки процесу розвитку системи загальної середньої освіти. Процедура оцінки кожної з груп, представляє собою послідовні дії щодо розрахунків окремо виділених показників.

Методика оцінки ефективності функціонування закладів загальної середньої освіти представлена в табл. 1.

Оскільки запропоновані показники являються якісно різнорідними за своєю суттю, не мають єдиних одиниць вираження та вимірювання (так як представляються в абсолютному вираженні, що розкривають економічні, педагогічні та соціальні результати), то загальний результат не може бути розрахований математично.

Таблиця 1.

Методика розрахунку показників оцінки ефективності функціонування закладів загальної середньої освіти

№	Найменування показника	Спосіб розрахунку	Необхідність застосування
<i>Показники забезпеченості (організації) навчального процесу</i>			
1	Частка педагогічних працівників з вищою освітою, % (P ₁)	$P_1 = (K_{во} / K_{заг}) \times 100$ де K _{во} – кількість членів педагогічного персоналу з вищою освітою; K _{пед} – загальна кількість педагогічного персоналу	Показник дозволяє оцінити рівень кваліфікації персоналу. Використання педагогічного персоналу з вищою освітою ефективніше, ніж вчителів без освіти та великим стажем.
2	Частка додаткових освітніх програм, % (P ₂)	$P_2 = (OP_{дод} / OP_{заг}) \times 100$ де OP _{дод} – число додаткових навчальних програм; OP _{заг} – загальне число навчальних програм	Показник дозволяє визначити рівень додаткової компетенції, який отримують учні.
3	Забезпеченість навчального процесу літературою, од./чол. (P ₃)	$P_3 = (Л / K_{заг}) \times 100$ де Л – кількість одиниць навчальної літератури в бібліотеці; K _{учн} – кількість учнів	Забезпеченість необхідною літературою впливає на якість освітніх послуг. Збільшення даного показника буде сприяти підвищенню ефективності
<i>Показники рівня задоволення потреб в освітніх послугах</i>			
1	Частка предметів, які викладаються з використанням інноваційних методів, % (P ₄)	$P_4 = (П_{ін} / П_{заг}) \times 100$ де П _{ін} – кількість предметів з інноваційною складовою; П _{заг} – загальна кількість предметів	Застосування інноваційних методів в освіті сприяє розвитку необхідних навичок і вмінь, підвищує їх якість
2	Частка предметів профільного характеру в 10-11 класах, % (P ₅)	$P_5 = (П_{пр} / I_{заг}) \times 100$ де П _{пр} – кількість предметів профільного навчання; П _{заг} – загальна кількість предметів.	Наявність профільних предметів підвищує рівень задоволення потреб в послугах загальноосвітніх навчальних закладах
3	Якісна успішність за результатами року, % (P ₆) Частка учнів переможців олімпіад різних рівнів, % (P ₇) Кількість випускників, зарахованих до закладів професійної освіти, % (P ₈)	$P_6 = (K_{4та5} / K_{вип}) \times 100$ $P_7 = (K_{п} / K_{учн}) \times 100$ $P_8 = (K_{по} / K_{вип}) \times 100$ де K _{4та5} – кількість випускників, які склали зовнішнє незалежне оцінювання на рівні, який відповідає оцінці 4 та 5; K _п – кількість учнів, які стали призерами; K _{по} – кількість випускників, які вступили до закладів професійної освіти; K _{вип} – загальна кількість випускників; K _{учн} – загальна кількість учнів.	Показники характеризують рівень знань учнів за певний проміжок часу
<i>Показники розвитку потенціалу</i>			

1	Забезпеченість навчальними площами у відповідності до нормативів, % (P_9)	$P_9 = (O_{\text{факт}} / O_{\text{норм}}) \times 100$ де $O_{\text{факт}}$ – фактичне забезпечення навчальними площами на 1-го учня; $O_{\text{норм}}$ – нормативне забезпечення навчальними площами на учня	Даний показник дозволяє оцінити можливість закладу забезпечити сприятливі умови для надання освітніх послуг
2	Частка капітальних видатків на загальну середню освіту в загальних видатках, % (P_{10})	$P_{10} = (N_{\text{кап}} / N_{\text{заг}}) \times 100$ де $N_{\text{кап}}$ – сума капітальних видатків; $N_{\text{заг}}$ – сума загальних видатків	Показник дозволяє оцінити, яка частка засобів загальноосвітніх навчальних закладів використовується на зростання матеріально-технічної бази.
3	Частка введених в експлуатацію загальноосвітніх навчальних закладів (за кількістю учнівських місць), % (P_{11})	$P_{11} = (H_{\text{екс}} / H_{\text{заг}}) \times 100$ де $H_{\text{екс}}$ – кількість закладів введених в експлуатацію; $H_{\text{заг}}$ – загальна кількість навчальних закладів (за кількістю учнівських місць)	Показник свідчить про рівень забезпеченості загальноосвітніх навчальних закладів необхідною кількістю учнівських місць
<i>Показники економічності використання ресурсів</i>			
1	Видатки на забезпечення навчального процесу в розрахунку на 1-го учня, грн./чол. (P_{12})	$P_{12} = (N_{\text{заг}} / K_{\text{учн}})$ де $N_{\text{заг}}$ – видатки на загальну середню освіту; $K_{\text{учн}}$ – кількість учнів	Показники дозволяють порівнювати витрати загальноосвітніх навчальних закладів на одиницю відповідного показника
2	Видатки на обслуговування майна в розрахунку на 1 м ² площі, грн./м ² (P_{13})	$P_{13} = (N_{\text{майн}} / S)$ де $N_{\text{майн}}$ – видатки на обслуговування майна; S – загальна площа навчальних закладів	
3	Кількість учнів на 1-го вчителя, чол. (P_{14})	$P_{14} = (K_{\text{учн}} / K_{\text{пед}})$ де $K_{\text{учн}}$ – кількість учнів; $K_{\text{пед}}$ – кількість вчителів	

Алгоритм проведення оцінки ефективності функціонування закладів загальної середньої освіти включає наступні дії:

1. Збір інформації за всіма прийнятими показниками ефективності від кожного суб'єкта (запит на основні звітні дані та збір додаткової інформації шляхом проведення анкетування);

2. Обробка отриманої інформації з метою виведення зведених даних по кожному регіону кількісних значень всіх показників ефективності;

3. Оцінка значення кожного з показників по конкретному регіону згідно прийнятої оціночної шкали (в рамках встановленого максимального балу);

4. Розрахунок регіональних значень кожного з прийнятих критеріїв ефективності як суми балів за всіма показниками, які в нього входять [3].

Для проведення оцінки використовується інтервальна бальна шкала оцінювання, при якій кількісні та якісні результати, що підлягають оцінці, переводяться за певним алгоритмом у відповідну кількість балів. У рамках даної методики пропонується проводити оцінку на основі статистичних даних, зібраних в результаті експертного опитування, і з використанням методів статистичного аналізу. Для збору інформації, необхідної для виявлення та оцінки показників, використовуються методи формалізованого опитування (в тому числі, електронного) за допомогою спеціально розробленої анкети, що містить питання закритого типу. Логіка і зміст питань анкети базуються на викладених вище нормативних уявленнях і виділених змістовних блоках інформації.

Другий етап методики передбачає розрахунок інтегрального показника оцінки результатів діяльності загальноосвітнього закладу. Як згадувалося раніше, для розрахунку інтегрального показника результатів діяльності загальноосвітнього закладу застосовується метод бальних оцінок.

Порівнюючи результати діяльності закладів освіти та їх витрати, можна робити висновки щодо ефективності функціонування. На основі вивчення різних методичних підходів до оцінки діяльності закладів освіти, нами розроблена модель оптимізації результатів діяльності загальноосвітніх навчальних закладів з відповідними обмеженнями в ресурсах.

Інтегральний показник результатів діяльності установи визначається за формулою 1.

$$F_{\text{int}} = \sum_{i=1}^n (B_i \times W_i) \times K \rightarrow \max \quad (1)$$

При обмеженні обсягів ресурсів, що використовуються не більше виділених згідно кошторису: $V \leq V_{\text{кошт}}$.

де, V – сума фактичних видатків з бюджету;

$V_{\text{кошт}}$ – сума фінансування затверджена в кошторисі;

F_{int} – цільова функція моделі, яка відображає планові результати діяльності загальноосвітніх навчальних закладів. При додержанні обмежень у фінансуванні, максимальне значення функції свідчить про ефективність функціонування;

B_i – бальне значення показника P_i ;

W_i – частка показника P_i в загальних результатах діяльності загальноосвітніх навчальних закладів;

n – кількість показників;

K – коефіцієнт структури використаних засобів.

На наш погляд, розраховані показники досягнутих результатів діяльності загальноосвітніх установ слід коригувати на коефіцієнт структури використовуваних засобів. В останні роки з причини недостатності виділених бюджетних коштів, а також для підвищення якості освітніх послуг багато установ почали залучати добровільні внески для задоволення певних потреб закладу. Використання цих позабюджетних коштів здійснюється на основі рішень опікунських рад. Відповідно, багато показників результату діяльності установи можуть бути обумовлені використанням не тільки бюджетних, але й позабюджетних коштів. Таким чином, загальний показник результату діяльності загальноосвітнього закладу, на нашу думку, слід скоригувати на коефіцієнт структури використаних коштів. Він розраховується за формулою 2.

$$K = V / M_{\text{заг}} \quad (2)$$

де, V – сума фактичних видатків з бюджету;

$M_{\text{заг}}$ – загальна сума видатків за звітний період.

Показник результату розраховується на основі індивідуальних бальних значень окремих показників. Для того, щоб привести значення розрахованих показників до порівняльного вигляду, кожному з них присвоюється певна кількість балів. З цією метою значення аналізованого показника в натуральних одиницях

виміру ранжуються для всіх установ. Відповідна кількість балів присвоюється показнику виходячи з його відхилення від максимального значення показника за сукупністю оцінюваних установ. Максимальна кількість балів, яку може бути присвоєно показнику, дорівнює 1000. Мінімальне бальне значення індикатора дорівнює 100. Застосування методу інтерполяції в інтервалі 100 - 1000 балів дозволяє визначити бальне значення показника для кожної установи. Метод розрахунку бального значення показника залежить від його типу. Умовно, всі показники нами розділені на 2 групи:

- якісні або кількісні, які прагнуть до зростання;
- якісні або кількісні, які прагнуть до зменшення.

У запропонованій нами методиці використовуються різні типи індикаторів: показники, які спрямовані на зростання (P_{1-11}), та показники, які спрямовані на зменшення ($P_{12,13}$).

У випадку, коли показник спрямований до зростання, бальне значення для нього розраховується за формулою:

$$B_i = 100 + \frac{P - P_{\text{нег}}}{P_{\text{поз}} - P_{\text{нег}}} \times (1000 - 100) \quad (3)$$

при $P_{\text{нег}} < P_{\text{поз}}$ та $100 < B_i < 1000$

де, B_i – бальне значення показника;

P – фактичне значення показника;

$P_{\text{нег}}$ – найгірше значення показника серед всіх оцінюваних суб'єктів;

$P_{\text{поз}}$ – найкраще значення показника серед всіх оцінюваних суб'єктів.

У випадку, коли показник спрямований до зменшення, бальне значення для нього розраховується за формулою:

$$B_i = 100 + \frac{P_{\text{нег}} - P}{P_{\text{нег}} - P_{\text{поз}}} \times (1000 - 100) \quad (4)$$

при $P_{\text{нег}} > P_{\text{поз}}$ та $100 < B_i < 1000$

Третій етап методики складається з визначення показника економічності використання загальноосвітнім закладом бюджетних коштів.

На основі використання запропонованої оптимізаційної моделі ми пропонуємо розрахувати для загальноосвітніх навчальних закладів єдиний коефіцієнт економічності використання бюджетних ресурсів. Для розрахунку даного показника застосовується наступна формула:

$$E = F_{\text{int}} / V \quad (5)$$

де, E – показник економічності використання бюджетних коштів;

F_{int} – показник результатів діяльності загальноосвітніх навчальних закладів;

V – сума фактичних видатків з бюджету.

Висновки. Отже, в процесі дослідження та аналізу різних методичних підходів, нами запропоновано оптимальну методику оцінки процесів функціонування та розвитку закладів загальної середньої освіти, яка дозволяє оцінити сукупний вплив усіх чинників, які мають вплив на результати діяльності загальноосвітніх установ і визначити рівень ефективності використання бюджетних коштів. Оптимальним, в даному випадку, вважається аналіз тих показників, які в певній мірі враховують економічні, соціальні та педагогічні результати, а саме головне, можуть бути розраховані в ході даного дослідження.

Список використаної літератури

1. Каленюк І.С. Освіта в економічному вимірі: потенціал та механізм розвитку: монографія / І.С. Каленюк. – К.: ТОВ «Кадри», 2001. – 326 с.
2. Оценка эффективности использования бюджетных средств в части расходов на оказание бюджетных услуг /Ин-т проблем гос. и муницип. упр., Гос. ун-т – Высш. шк. экономики; [Е. В. Берездивина и др.]. – М.: ГУ ВШЭ, 2006. – 81 с.
3. Дуганов М.Д. Оценка эффективности расходов на здравоохранение на региональном и муниципальном уровнях, 2007: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.iet.ru>
4. Пуденко Т.И. Управление устойчивым развитием муниципальной системы образования в условиях социально-экономических трансформаций: монография. – М.: Граф-дизайн. – 2010. – 540 с.
5. Башкина Г.В. Теоретические основы и научно-методическое обеспечение совершенствования организационно-экономического механизма в образовании: дис. канд. экон. наук: 08.00.05 / Башкина Галина Васильевна. – Санкт-Петербург, 2006. – 180 с.

Стаття надійшла до редакції 17.05.2013 р.

ТОВ "ДКС Центр"